

УДК 339.137

к. е. н., доцент К. В. Антоненко,
Н. О. Паксютова

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

У статті розглядаються критерії оцінювання країн, що застосовуються Світовим економічним форумом. Досліджено рейтинг України за допомогою систематизованих міжнародними організаціями критеріїв конкурентоспроможності країн. Також проаналізовані сильні й слабкі сторони української економіки.

Ключові слова: індекс глобальної конкурентоспроможності, критерії оцінювання індексу, міжнародна конкурентоспроможність країн, рейтинг конкурентоспроможності країн.

В статье рассматриваются критерии оценки стран, которые применяются Всемирным экономическим форумом. Исследован рейтинг Украины с помощью систематизированных международными организациями критериев конкурентоспособности стран. Также проанализированы сильные и слабые стороны украинской экономики.

Ключевые слова: индекс глобальной конкурентоспособности, критерии оценки индекса, международная конкурентоспособность стран, рейтинг конкурентоспособности стран.

The article deals with the evaluation of criteria of the applicable international institutions, such as the World Economic Forum. Ukraine is being investigated with using of systematic criteria, created by international organizations. As well analyzed the strengths and weaknesses of the Ukrainian economy.

The keywords: Global Competitiveness Index, an index evaluation criteria, international competitiveness, ranking the competitiveness of countries.

Постановка проблеми. У сучасних умовах міжнародні економічні відносини відіграють визначальну роль у справі модернізації економіки країни, а також у підвищенні життєвого рівня населення. Тільки через активну зовнішньоекономічну діяльність можна здійснити масовий імпорт технологій, збільшити виробництво та експорт готової продукції, залучити іноземний капітал, розвинути фондовий ринок і т.д. Однак не всі держави ефективно використовують переваги міжнародного обміну, у зв'язку з чим падає конкурентоспроможність країни на світовій арені. Для України посилення позицій у світовій економіці є одним із найважливіших завдань.

Конкурентоспроможність економіки, методи її визначення та зв'язок із динамікою зростання на різних етапах економічного циклу вже не перше десятиліття перебуває у центрі уваги економістів та урядовців, оскільки якість тих чи інших оцінок, а також ступінь їх відповідності сучасним економічним реаліям суттєво впливають на ґрунтовність стратегічних рішень держави на всіх рівнях економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя для сучасних досліджень конкурентоспроможності країни закладено Майклом Портером у «Стратегії конкуренції».

Подальший розвиток теорія конкурентоспроможності країни дістала в дослідженнях Р. Барро, Д. Веймер, Е. Вайнінг, А. Варнера, К. Ланкастера, Р. Лукаса, В. Нордхауза, П. Ромера, Д. Стігліца, Г. Холліса, Р. Фатхутдінова. Ретельної уваги заслуговують роботи Л. Антонюк, О. Завади, Ю. Іванова, О. Костусєва, Р. Кузьміна, І. Крюкової, О. Мельниченко, О. Нагорного, В. Нагній, В. Талаха.

Цілі статті: дослідження та оцінка рейтингу України на міжнародному рівні.

Основний зміст статті та обґрунтування отриманих наукових результатів.

Міжнародна конкурентоспроможність країни — це здатність країни створити таке національне бізнес-середовище за умов вільного і справедливого ринку, в якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги та займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку. Це відбувається завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінню значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення.

Основним фактором високої конкурентоспроможності суб'єктів міжнародних економічних відносин є їх сприйнятливість до інновацій. Тобто усі конкурентоспроможні суб'єкти дотримуються інноваційного типу поведінки. Це справедливо і на державному рівні. Саме потужний економічний потенціал дає змогу країні та її фірмам успішно конкурувати на світових ринках. Втім, конкурентоспроможність країни перетворюється на динамічний процес постійних змін і оновлень, які дають імпульс до еволюційного розвитку, та додаткові конкурентні переваги.

Важливою ознакою конкурентоспроможності країни є також здатність її суб'єктів оперативно реагувати на зміни у світовому попиті та структурі виробництва. Для цього необхідно, щоб у країні існував сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат, а також модифікувалось та підтримувалось національне середовище для ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Країна, в якій не тільки ефективна економіка, а й неекономічні інститути, з погляду їхнього впливу на економічні процеси у державі, може вважатись конкурентоспроможною і володіти значним потенціалом не тільки в конкурентних перевагах, але і в перевагах, пов'язаних з особливістю функціонування політичної, культурної, соціальної системи.

Критеріями оцінки конкурентоспроможності країн, найбільш поширеними та повними, є індекси: індекс глобальної конкурентоспроможності, сприйняття корупції, розвитку людського потенціалу, глобалізації, глобальний індекс миру, індекс легкості ведення бізнесу, економічної свободи, свободи преси. Але найбільш глибоким та цікавим вважається індекс глобальної конкурентоспроможності, який щорічно з 2004 року складається Всесвітнім економічним форумом

Індекс глобальної конкурентоспроможності включає в себе 12 складових, враховуючи етапи економічного розвитку: велика питома вага надається тим складовим, які відносно важливіші для поточної стадії економічного розвитку країни. Тобто, незважаючи на те, що усі 12 складових мають конкретне значення для усіх країн, відносна важливість кожної складової залежить від того, на якому етапі перебуває країна. Індекс глобальної конкурентоспроможності передбачає, що зростання економік, які перебувають на першій стадії розвитку, залежить від базових факторів, а країни конкурують за рахунок забезпеченості ресурсами — переважно некваліфікованою робочою силою і корисними копалинами. Компанії мають конкуренцію через ціни й продають базові продукти або товари, при цьому низька продуктивність призводить до низького рівня заробітних плат. Збереження конкурентоспроможності на цій стадії розвитку економіки найбільше залежить від стабільного фінансування державних і приватних інститутів (1-а складова), добре

розвиненої інфраструктури (2-а складова), макроекономічної стабільності (3-я складова), а також від стану здоров'я робочої сили із принаймні базовою освітою (4-а складова).

Разом із підвищенням конкурентоспроможності спостерігається подальше економічне зростання і одночасно збільшення продуктивності, зростання заробітної платні. Країни переходять до наступної стадії, де економічне зростання залежить від ефективності. На цій стадії необхідно впроваджувати ефективніші виробничі процеси і підвищувати якість продукції тому, що рівень зарплат виріс, а ціни підвищити не можна. Підвищення рівня конкурентоспроможності на цьому етапі переважно залежить від якості вищої освіти й професійної підготовки (5-а складова), від ефективного ринку товарів та послуг (6-а складова), функціонуючого на належному рівні ринку праці (7-а складова), розвиненості фінансового ринку (8-а складова), здатності використовувати наявні технології (9-а складова), обсягів внутрішнього та зовнішнього ринків (10-а складова).

Нарешті, коли країни переходять до інноваційного етапу розвитку економіки, заробітна плата зростає настільки, що підтримувати високий рівень життя зазначені країни можуть лише за умови, якщо компанії конкурують, використовуючи нову і/або унікальну продукцію, послуги, моделі або процеси. На цій стадії компанії повинні конкурувати як за рахунок новітніх технологій (12-а складова), продукуючи нові різноманітні товари, так і за рахунок високорозвинених процесів або бізнес-моделей (11-а складова).

Щоб врахувати етапи економічного розвитку, складові згруповані у три субіндекси, кожен з яких є найважливішим на певній стадії розвитку економіки. Субіндекс «базові вимоги» об'єднує складові, що мають визначальне значення для країн на факторній стадії. Субіндекс «підсилювачі ефективності» включає ті складові, які є критичними для країн на етапі становлення ефективної економіки, а субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» охоплює ті складові, що є критичними для інноваційно-орієнтованих країн.

Вагові долі для кожного субіндексу на кожному етапі розвитку показані у табл. 1. Вагові долі, зазначені у таблиці, були розраховані шляхом побудови регресій залежності темпів зростання ВВП на душу населення від результату по кожному субіндексу за минулі роки, внаслідок чого були отримані різні коефіцієнти для кожного етапу розвитку економіки. Після округлення даних економетричних розрахунків було вибрано показники ваг, які відображені у табл. 1.

Стадії розвитку економіки визначаються за допомогою двох критеріїв. Перший — рівень ВВП на душу населення із врахуванням ринкового курсу валют. Цей повсюдно поширений показник використовується для приблизного розрахунку заробітних плат, оскільки не існує міжнародних даних щодо заробітних плат по всіх країнах. Використані порогові значення діапазонів також показані у табл. 1.

Другий критерій характерний для багатих країн, процвітання яких залежить від видобутку ресурсів. При підрахунку визначається частка корисних копалин у загальному експорті (товари й послуги) країни. Так, передбачається, що за умови становлення корисних копалин у ньому понад 70% (вимірюється шляхом використання середнього значення впродовж п'яти років) країна є переважно факторно-орієнтованою.

Таблиця 1

Ваги та порогові значення для стадій розвитку

	Стадія факторної орієнтованості (1)	Перехід від першої до другої стадії	Стадія орієнтованості на ефективність (2)	Перехід від другої до третьої стадії	Стадія орієнтованості на інновації (3)
ВВП на душу населення*, дол. США, порогові значення**	<2 000	2 000 - 2 999	3 000 - 8 999	9000-17 000	>17 000
Вага субіндексу «Базові вимоги», %	60	40-60	40	20-40	20
Вага субіндексу «Підсилювачі ефективності», %	35	35-50	50	50	50
Вага субіндексу «Фактори розвитку та інноваційного потенціалу», %	5	5-10	10	10-30	30

* Для економік із суттєвою залежністю від мінеральних ресурсів ВВП на душу населення не є єдиним критерієм для визначення стадії розвитку.

** У діапазонах ваг субіндексів існує зв'язок між значенням ВВП на душу населення і субіндексами. Наприклад, для країни з ВВП на душу населення у 2 999 дол. США вага субіндексу «Базові вимоги» складає 40%.

Країни, економіка яких перебуває між двома будь-якими з цих трьох стадій, вважаються країнами з «перехідною економікою». Для цих країн питома вага складових повільно змінюється в процесі розвитку країни, що свідчить про процес плавного переходу від однієї стадії розвитку до іншої. Завдяки цьому перевага надається тим сферам, які з розвитком країни набувають більшої ваги у конкурентоспроможності країни, унаслідок цього Індекс глобальної конкурентоспроможності може поступово «штрафувати» ті країни, котрі не готуються до наступного етапу. Класифікацію країни за стадіями розвитку можна побачити на рисунку 1.

Рис. 1 Класифікація країн за стадіями розвитку

Цього року звіт про глобальну конкурентоспроможність показав рекордну кількість країн, яка збільшилася від 144 до 148 країн. З-поміж нових країн: М'янма, Бутан, Лаоська Народно-Демократична Республіка. Також, після року відсутності було знову включено Туніс та Анголу. Крім того, зі Звіту цього року була вилучена одна країна, оскільки Всесвітній економічний форум не мав можливості отримати дані у Таджикистані.

За результатами цього річного звіту можна сказати, що Україна за останній рік у рейтингу глобальної конкурентоспроможності зійшла з 73 позиції на 84, тобто втратила 11 позицій, отримавши показник 4.05 бали з 7 можливих. Аналогічну динаміку втрати 11 позицій продемонстрували Уругвай, Єгипет, Гана і Бенін. Очолює рейтинг п'ятий рік поспіль Швейцарія. Сінгапур залишається на 2-й позиції, а Фінляндія - на 3-й. Німеччина і США за рік додали по дві позиції, увійшовши до п'ятірки. В результаті Швеція опустилася з 4 на 6 місце, а Голландія - з 5 на 8, пропустивши вперед ще й Гонконг. Замикають десятку найбільш конкурентоспроможних економік, на думку ВЕФ, саме Японія і Великобританія, а найгірший показник дістався центрально-африканській країні Чад. Це можна побачити з таблиці 2.

Якщо розкласти на складові індекс глобальної конкурентоспроможності, можна помітити, що в Україні ситуація погіршилася. Управлінська сфера зараз займає 137 місце, рік тому - 132, це все завдяки стражданню від бюрократизму, відсутності прозорості і фаворитизму. Далі можна сказати про інфраструктуру, вона також зазнала зниження позиції і посіла 68 місце. Дуже погіршилася позиція країни за критеріями макроекономічного середовища - з 90 на 107 місце. З людським потенціалом в Україні непоганий стан справ – стан здоров'я населення не змінив своїх позицій, займаючи 62 місце, а початкова освіта, вища освіта та підготовка займають лідируючі позиції та навіть підвищили свій рейтинг до 43 місця. Україна може підвищити свою ефективність за рахунок розвитку конкуренції на своїх ринках товарів і послуг, продовження реформи фінансово-банківського сектору, бо за цими параметрами вона посіла відповідно 124 і 117 місця, що показало зміни не в кращій бік. Показник ефективності ринку праці впав з 62 до 84 місця, а показник технологічної готовності - з 81 до 94 місця, тобто можна помітити значне погіршення. Одним з показників, що не зазнав змін та є досить високим, є розмір ринку (38 місце). Досить

важливими показниками є рівень розвитку бізнесу та показник інновацій, що, як не дивно також знизили свої позиції, відповідно 97 місце та 93 місце.

Таблиця 2

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності

Країна	Індекс глобальної конкурентоспроможності 2013-2014		Індекс глобальної конкурентоспроможності 2012-2013	Зміна позиції
	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Тренд
Швейцарія	1	5,67	1	1
Сінгапур	2	5,61	2	2
Фінляндія	3	5,54	3	3
Німеччина	4	5,51	6	+2
США	5	5,48	7	+2
Швеція	6	5,48	4	-2
Гонконг	7	5,47	9	-2
Голландія	8	5,42	5	-3
Японія	9	5,40	10	-1
Великобританія	10	5,37	8	-2
Україна	84	4,05	73	-11
Уругвай	85	4,05	74	-11
Чад	148	2,85	139	-9

Також можна сказати, що найбільш негативним фактором для ведення господарської діяльності в Україні респонденти назвали доступ до фінансування - 16,7% (рік тому - 15,3%). На другому місці назвали корупцію - 15,5% (14%), неефективний урядовий апарат - 13,4% (7,9%), податкове адміністрування - 11% (13,6%), політичну нестабільність - 10,1% (7,9%), розміри податків - 8,4% (10,5%).

Можна також зазначити, що за щорічним звітом Всесвітнього економічного форуму, раніше Україні вдалося піднятися за Індексом глобальної конкурентоспроможності на 9 позицій, посівши 73-й рядок. У цьому році вона фактично повернулася на позиції 2011 року, бо у рейтинг було включено чотири нові країни, дві з яких - Лаос і Туніс - обійшли Україну, посівши відповідно 81 і 83 місця.

Висновки. Проведений аналіз на основі індексів глобальної конкурентоспроможності свідчить про згубний вплив управлінської сфери на розвиток бізнесу та залучення інвестицій, регресуючи процеси у якості надання освітніх послуг та рівня розвитку науки, незначне використання передових інноваційних розробок у виробництві, незахищеність майнових та інтелектуальних прав власності, відтік висококваліфікованих кадрів. Обсяги ринку, висока якість людського потенціалу, відсутність тероризму, стихійних лих та епідемії являються єдиними перевагами над іншими країнами, що за умови структурних якісних змін в управлінській сфері здатні підвищити конкурентоздатність України. Для цього необхідно докласти зусиль, спрямованих на підвищення найбільш слабких складових конкурентоспроможності. Адже на сучасному етапі, як ніколи раніше, під впливом глобалізації зростає значення

локалізації бізнесу та виробництва, а головне - капіталу. Досвід країн, які за конкурентоспроможністю зростання в різні часи вийшли на перші позиції в світі (США та Фінляндія), вказує на те, що саме активізація державної політики в напрямі підвищення конкурентоспроможності економіки стала рушійною силою даного процесу. Таким чином, досвід великої та маленької країни свідчить про те, що Україна, яка за багатьма показниками рейтингів займає середні позиції, має всі можливості для того, щоб знайти свій шлях у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. В Україні усунення слабких сторін і нарощення конкурентних переваг вимагають розробки та реалізації системних заходів не тільки з боку уряду країни, але й усіх гілок влади та суб'єктів господарювання. Загалом підвищення конкурентоспроможності економіки та перехід до інноваційного шляху розвитку є ключовими завданнями державної економічної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *The Global Competitiveness Report 2012 2013 / World Economic Forum, 2013* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013>

2. *Звіт про Конкурентоспроможність України 2012. Назустріч економічному зростанню та процвітання.* – Фонд «Ефективне управління», Всесвітній Економічний Форум, 2012 [Електронний ресурс]. – Опубліковано Фондом «Ефективне Управління». – 208 с. – Режим доступу: www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf

3. *Мороз В. Конкурентоспроможність України у відображенні рейтингів міжнародних організацій, 2013* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amk.gov.ua>

4. *Основні положення звіту про конкурентоспроможність України у 2013-2014 році* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>

5. *Портер Майкл Є. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. — К.: Основа, 1997. -390 с.*